

ПРВИ СРПСКИ УСТАНАК И БОЈ НА ИВАНКОВЦУ

1804/1805 • 2005

*Изложба Завичајног музеја у Јагодини
поводом 200 година боја на Иванковцу*

**ДВЕСТА ГОДИНА ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА
И БОЈА НА ИВАНКОВЦУ 1804-1805-2005**

Издавач

Завичајни музеј
Кнегиње Милице 82
35 000 Јагодина

Главни и одговорни уредник

Милица Станојевић, директор

Аутор каталога

Љубица Здравковић, историчар

Аутори изложбе

Љубица Здравковић, историчар
Мр Миодраг Алексић, етнолог
Душко Грбовић, историчар

Поставка изложбе

Добрила Радовановић
Зоран Станковић

Фотографије

Милосав Брајковић

Конзервација

Мирјана Тошић

Дизајн и прелом каталога

Зоран Јевремовић

Штампа

Папир комерц, Јагодина

Тираж

1000 комада

На корици сребрна сабља са Иванковца
и споменик Миленку Стојковићу на Иванковцу

Јагодина, октобар 2005

**ПРВИ СРПСКИ УСТАНАК
И БОЈ НА ИВАНКОВЦУ
1804 • 1805 • 2005**

**ИЗЛОЖБА ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА У ЈАГОДИНИ
ПОВОДОМ 200 ГОДИНА БОЈА НА ИВАНКОВЦУ**

Јагодина, октобар 2005.

Карађорђе Петровић, Вожд Првог српског устанка

Први српски устанак је најзначајнији догађај у новијој српској историји. Овим народним покретом и снажном вољом за ослобођењем од Турака започела је после Другог српског устанка укупна обнова, духовна и материјална српског народа и његове државности.

ХРОНОЛОГИЈА ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА

1804.

Крај јануара

"Сеча кнезова" је била непосредни повод за подизање Првог српског устанка.

14. фебруар

Збор у Орашцу у Марићевића јарузи. Договор народних првака централне Шумадије: Крагујевачке, Рудничке, Београдске, Смедеревске и Јагодинске нахије о подизању устанка. За вођу устанка изабран је *Ђорђе Петровић-Карађорђе* (1762-1817) фрајкор, хајдук, буљубаша народне војске и угледни трговац. Устанак се убрзо проширио по Шумадији, Поморављу, Источној и Западној Србији.

21. фебруар

Ослобођен Палеж (Обреновац).

23. фебруар

На Бељину Јаков Ненадовић је потукао шабачке и ваљевске Турке.

24. фебруар

Бој на Дурлупи. У првом већем сукобу потучен је и рањен дахија Аганлија са око 400 јаничара. Овај успех охрабрио је устанике.

28. фебруар

На Свилеуви поп Лука Лазаревић поразио шабачке и

ваљевске Турке.

Почетак марта

Устанку се придружују Ваљевска и Шабачка нахија. Од дванаест нахија Београдског пашалука устанком је обухваћено девет.

До половине марта

Ослобођено је седам кнежина Пожаревачке и Ћупријске нахије.

18. март

Ослобођено Ваљево. Шумадијски устаници заузимају утврђени Рудник.

23. март

На Дубоком Потоку код Ћуприје поражене удружене снаге дахијских присталица и крџалија Алије Гушанца уз велике губитке устаника.

25. март

Кучук Алија са својим коњаницима, из Београда, долази у Јагодину и Ћуприју и ступа у преговоре са Алијом Гушанцем.

28. март

Пораз Алије Гушанца у боју на Гиљу код Јагодине.

30. март

Алија Гушанац побеђен у боју на Умовима код Свилајнца. Овим двома победама ослобођен је источни

део Београдског пашалука. Као вође истакли су се:
*Паул Матејић, Стеван Синђелић, Миленко Стојковић,
Петар Теодоровић-Добрњац, Милован Ресавац,
Момир из Лучице.*

4. април

Устаници под вођством Карађорђа заузимају Крагујевац. Кучук Алија се повлачи у Јагодину.

5. и 7. април

Две битке на Баточини. Уништена турска посада и задобијен велики плен у оружју.

13. април

Прва већа битка код Јагодине приликом њене опсаде. Устаници су доживели неуспех уз велике губитке.

28. април

Устаници побеђују у другој већој бици код Јагодине и ослобађају место. Кучук Алија бежи преко Крагујевца и Тополе за Београд. Пораз устаника у боју на Чокешини.

До краја априла

Ослобођени су цела Шумадија, Колубара, Тамнава и Посавина.

2. мај

Карађорђе се налази на прилазима Београда.

3. мај

Ослобођен Шабац, први град којег су освојили устаници. За непуна три месеца устаничком борбом укинута је дахијска власт у десет нахија Београдског пашалука. Устаничка војска броји око 25.000 људи. До краја пролећа протерани су јаничари из свих села и вароши.

6. мај

Карађорђе се састао са аустријским капетаном у Земуну.

6-15. маја

Одржана је прва скупштина нахијских и војних старешина у Остружници код Београда.

10. мај

Одржани су преговори између устаника и дахија у Земуну.

14. мај

Ослобођен Пожаревац.

28. мај

Ослобођена Ћуприја.

Јул

Султан, стрепећи од отворене побуне против Порте, шаље босанског везира Бећир-пашу у Београдски пашалук са задатком да у пашалуку врати стање успостављено ферманима, да уклони дахије и умири устанике. Преговори устаника и Бећир-паше нису дали резултате.

18. јул

Смедерево се предало устаницима.

29. јул

Устаници се обраћају Аустрији да их прими под своју власт. У свом одговору Аустријанци желе да остану неутрални. Потом устаници успостављају везе и приклањају се Русима.

6/7. август

На острву Адакале, у Ђердапском делу Дунава код Текије, Миленко Стојковић је погубио дахије: Аганлију, Кучук Алију, Мула Јусуфа и Фочић Мехмед-агу. Власт у опседнутом Београду преузима Гушанац Алија.

Почетак септембра

За београдског везира постављен је Сулејман-паша, пријатељ дахија. Сазвао је састанак у Смедереву са Карађорђем о спровођењу споразума са Бећир-пашом.

13. септембар

Одлазак прве српске депутације у Русију, са протом Матејом Ненадовићем на челу, да тражи помоћ у оружју, муницији, новцу и војним стручњацима.

1805.

Јануар

Порта у немоћи да војском интервенише на разне начине покушава да умири народ у Београдском пашалуку. Неуспели су били мисија влашког кнеза Ипсилантија и апел Цариградске патријашије.

Март

Карађорђе шаље у Црну Гору изасланика ради отпочињања заједничке борбе против Турака.

Крај априла

Започела рад скупштина у Пећанима која је заседала до средине маја. Донете су одлуке о даљем ширењу устанка, организацији и опреми војске, формулисани захтеви за депутацију која ће бити упућена у Цариград.

Мај

Упућена депутација у Цариград на преговоре са Портом. Преговори су завршени неуспехом. За београдског везира постављен је Хафиз-паша Нишки са задатком да угуши устанак у пашалуку. Српски депутати су одбили преговоре са новим београдским везиром.

Јун

Карађорђе је разрадио план одбране Београдског пашалука у Јагодини где је била смештена главнина устаничке војске. Из Јагодине је са делом трупа кренуо у напад на Карановац (Краљево) и Трстеник.

Јул

Устаници под вођством Карађорђа ослобађају Пожешку и Соколску нахију.

18. јул

Под командом капетана Радича Петровића устаници ослобађају Карановац и Трстеник.

31. јула

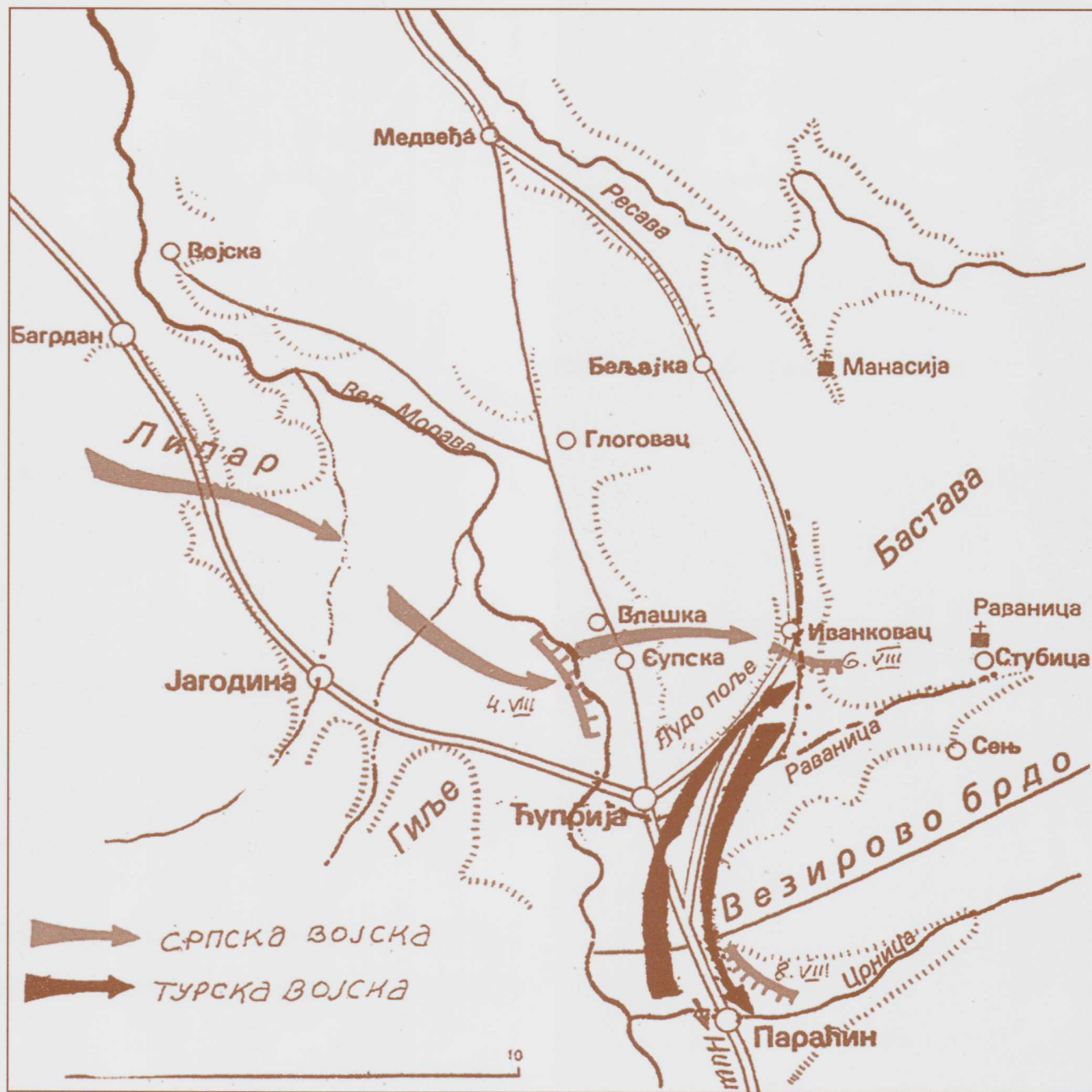
Ослобођено је Ужице. У граду је уведено српско-турско двовлашће као и у Шапцу и Смедереву.

Устанак Вожда Карађорђа
у Орашцу, фебруара 1804. год.

Ситуација на српско-турском ратишту у периоду од 4. - 8. (16. - 20.) августа 1805. године

БОЈ НА ИВАНКОВЦУ (18-20. август 1805. године)

Порта је после погибије дахија и неуспеле мисије босанског везира Абу-Бећир паше, схватила озбиљност и размере устанка. Устаници су по одлуци Народне скупштине устаничких старешина у Пећанима захтевали успостављање пуне аутономије уз гаранцију Аустрије. Депутате са захтевима устаника и поред руске интервенције Порта је одлучно одбила. У знатно измењеним политичким приликама неизбежан је сукоб против Турске царевине. Успех устаника и придруживања устаничком покрету околних нахија и крајева видинског, пиротског, нишког и крушевачког, Турска је са негодовањем пратила. Турци су увидели и заблуду о карактеру српског устанка, да је буна против дахија прерасла у борбу за национално ослобођење српског народа. За сређивање прилика у Београдском пашалуку, султан је у мају издао наредбу да се применом силе угуши српски устанак, умири раја и успостави ранија турска власт. За рат против устаника Порта је планирала да упути око 50.000 војника под врховном командом Хафиз-паше и околних паша. Хафиз-Мустафа-ага као одличан познавалац прилика у Београдском пашалуку (рођен у Нишу), борио се са Станком Арамбашићем против јаничара, познат по вештом командовању, именован је за београдског везира. Одмах по именовану приступио је, по инструкцијама Порте, са припремама и окупљању

војске. Рачунао је да ће из Карановца, Ужица и Шапца успети да окупи око 2000 људи, надајући се помоћи из Босне, Зворника, Сребренице, Сарајева, као и одзиву румелијских и скадарских Турака. Пре отвореног сукоба настојао је да најпре убеђивањем и претњом изазове раздор у редовима устаника, с крајњим циљем да уклони устаничке вође и Карађорђа, али увидевши да му таква политика неће умногоме помоћи, окреће се неминовном оружаном сукобу.

Сазнавши за именоване Хафиз-паше и војне припреме, које нису могле проћи неопажено, Срби протестују, надајући се могућности споразумевања с Портom, што је било узалудно. Устаници неповерљиви према Порти обраћају се надвојводи Карлу, да код аустријског цара и султана покуша да спречи напад Хафиз-паше, огорченог српског непријатеља.

Истовремено, ослобођењем Карановца, Ужица и Трстеника опасност бочног напада турских снага је елиминисана и очекиван је напад из Ниша од Хафиз-паше.

Карађорђе да би омогућио успешну одбрану ослобођене територије стечене у првој години устанка и припремајући се за први сукоб са регуларном турском војском, одржао је договор са устаничким старешинама у главном логору устаничке војске у Јагодини. Поред организоване мобилизације по нахијама, уредио је ма-

гацине са муницијом и храном. Донет је нови распоред устаничке војске, која је бројала око 35.000 људи.

- Под вођством Станоја Главаша део устаника држао је положаје под Београдом и одреде Алије Гушанца.

- Други српски одред заузима положаје на Каблар планини под вођством Јакова Ненадовића, чије су предстраже распоређене дуж Дрине. Ту је била војска Ваљевске, Шабачке и Соколске нахије да спречи продор турске војске.

- Под вођством Милана Обреновића, војска Пожешке, Ужичке и Рудничке нахије чувала је подручје Горње Дрине и долину Западне Мораве.

- Мање извиђачке групе устаника распоређене су на стазама од Крагујевца до Пожаревца и Моравом до Крушевца.

- Резерва српске војске остављена је у Тополи, одакле би по потреби пружала помоћ устаницима.

- Под командом Миленка Стојковића и Петра Добрњца била је Моравска војска.

Пре поласка из Ниша Хафиз-паша је преко изасланика више пута поручивао устаницима да пропусте царску војску, предају оружје и да пристану на покорност као раније.

Устаници су одлучили да новог управника Београдског пашалука не пусте кроз Србију. Одмах су почели да утврђују одбранбене положаје на путевима преко Ресаве и Поморавља, с десне обале на Иванковцу и с леве на Гиљу. Очекивало се да ће Хафиз-паша, београдски везир за Београд ићи најкраћим Цариградским друмом из Ћуприје левом обалом Велике Мораве. Зато је Карађорђе извршио концентрацију бројне

устаничке војске под својом командом на Гиљу у Јагодинској нахији. Организованом брзом мобилизацијом по Београдској, Смедеревској и Крагујевачкој нахији окупљено је 4-5.000 војника који су распоређени на Гиљу. На овом положају подигао је Карађорђе одлична земљана утврђења-шанчеве опремљена са три топа. Планирало се да у случају напада османске војске на положај на Гиљу, устаници са Иванковца их опколе и обратно. Велику заштиту устаницима на обалама реке пружала је густа тешко проходна шума. Заповедништво над устаничком војском распоређеној на десној обали Велике Мораве, на брду Иванковац, 4 км североисточно од Ћуприје, поверено је Миленку Стојковићу и Петру Добрњцу. Топографски погодан положај за одбрану Иванковац (у то доба село је имало неколико кућа) запосела је Моравска војска штитећи пут од Ћуприје који је ишао преко Свилајнца долином Ресаве преко Пожаревачке и Смедеревске нахије за Београд. Устаници су били утврђени на фронту широком око 15 и дубоком 4-6 километара, на простору од Раванице и Сења, преко Супске до Влашке. Положај изнад Сења, на левом крилу, држао је војвода млавски Миленко Стојковић. На Краљевом брду са војском је био Петар Добрњац, на Бастави Стојан Козар из Стига, код Јасењара и прелаза на Морави код Влашке Стеван Синђелић. Појачање овом фронту дали су одреди из Хомоља са Илијом Стошићем, Горњоресавци са Пауљем Матејићем и Црноречани под командом Милосава

Војвода Миленко Стојковић

Ђорђевића. Српске коњичке страже од по шест коњаника биле су задужене да прате кретање непријатеља око ових положаја.

Средином августа, око 15.000 султанових војника, предвођених Хафиз-пашом стигло је у Параћин. Обавештен о распореду устаника и због набујале Мораве, Хафиз-паша је променио одлуку да преко Гиља иде ка Београду. Одлучио је да крене десном обалом реке, где је, на Иванковцу, био распоређен мањи део устаника. Турска претходница послата је према Свилајнцу да расчисти пут и покуша да заобиђе устанике на Иванковцу. Пут преко Супске и Влашке обезбеђивали су устаници под командом Стевана Синђелића, који су у заседи код Јасењара разбили Турке. Овај сукоб је показао раштрканост устаничких

положаја, па је Петар Добрњац извршио прегруписавање код Иванковца. Збијање фронта омогућило је јачу одбрану и јединствену команду. Устаници су за један дан ископали три шанца и два редута за око 2500 војника. На западној ивици с. Иванковца ископан је велики шанац, у који је била смештена војска (устаници из Пожаревачке нахије и целокупна коњица) под командом Миленка Стојковића и Петра Добрњаца. Јужније од овог ископан је мањи шанац у којем су се налазили Ресавци под командом Стевана Синђелића и бећари са гвозденим топом. Западно се налазио трећи шанац са резервом. Шанчеви су били окружени рововима са испред пободеним кољем.

Турска војска је у зору 18. августа у неколико колона кренула са Везировог брда преко

Војвода Петар Добрњац

Иванковачко поље, поприште битке

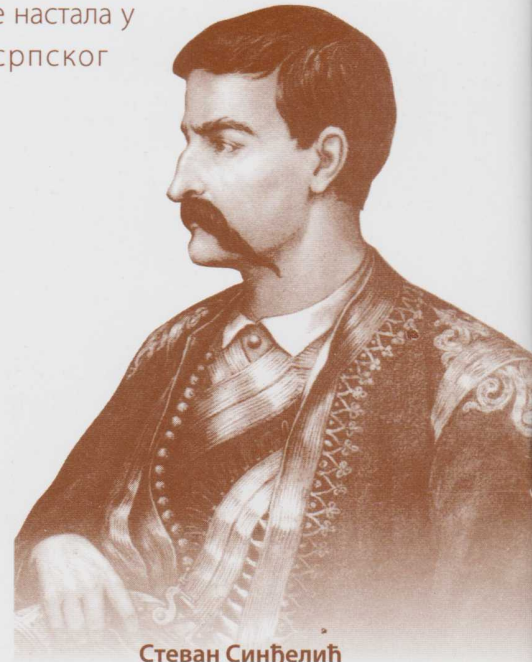
Краљевог поља на устаничке положаје. У међувремену део турских трупа заобишао је Иванковац зауевши Сење и Супску опколивши на тај начин устанике. Хафиз-паша је замислио да концентричним нападом са Везировог брда и из правца Супске и Сења протера и уништи устаничку војску и тако отвори пут за Београд. Турци су коњица је прва кренула у напад. Жестока борба је вођена током целог дана. Турци су заузели предњи редут којег су устаници напустили да би се спасили од уништења. После огорчених борби на свим положајима, турска коњица и пешадија, уз велике губитке, успела је да освоји, пред вече, мали шанац. У одбрани овог шанца пало је око 40 устаника. Турска коњица и пешадија су у бројним неуспешним јуришима на велики шанац претрпели велике губитке.

Хафиз-паша, обавештен да са Гиља долази Карађорђе са одморном војском, а с обзиром на велике губитке (око 500 погинулих, 100 заробљених војника, око 400 изгубљених коња), бива приморан да одустане од даље опсаде и повуче војску на положаје око Параћина.

По завршеном боју стигао је Карађорђе са 5000 војника и три топа на Иванковац. Одморивши војску припремао се да Хафиз-пашину војску протера из Београдског пашалука. Устаници су непримећени преко Краљевог поља, Раванице, Везировог брда и Забрега дошли на брдо које се данас зове Карађорђево брдо. Устаничка војска са Иванковца дошла је на положаје изнад Параћина и ту се ушанчила. Турска војска је у зору 21. августа кренула у жесток напад на устаничко десно

крило, којим је командовао Миленко Стојковић. У току дана Турци су извршили три неуспела напада на устаничку војску. У борбама око Параћина рањен је Хафиз-паша, који се са разбијеном војском повукао према Нишу.

После прве велике победе, првог оружаног сукоба са султановом војском на Иванковцу, буна на хахије прерасла је у ослободилачку борбу против феудалне Турске. Ова сјајна победа дала је велики морални подстрек устаницима и српском народу, уливајући им самопоуздање за нове победе. После неколико значајних победа устаничког оружја до 1807 (Иванковац, Мишар, Делиград, Београд) ослобођена је готово цела Србија-Београдски пашалук. У десетогодишњој херојској борби српских устаника у Првом српском устанку (1804-1813) створена је устаничка држава, којом су ударени темељи нововековне српске државе која је настала у борбама Другог српског устанка 1815. године.

Стеван Синђелић

Поставку изложбе и штампање
каталога помогли су:

• МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ
Републике Србије

Т.П. ТЕХНОПРОМ-ГРАМАТ
Јагодина

RALEX - Јагодина

ПАПИР КОМЕРЦ
Јагодина

